

SZAKIRODALOM.

Hungarica. *Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. Gyűjtötte és leírta gróf Apponyi Sándor. II. kötet. XVII. és XVIII. század (1720-ig).* Budapest, (1902. Franklin-társulat-nyomdája.) 8-rét 4, 423 lap.

Gróf *Apponyi Sándor* nagyjelentőségű bibliographiai munkájának¹ második, befejező kötete az 1601-től 1720-ig terjedő időközben megjelent 881 darab magyar-vonatkozású külföldi nyomtatvány könyvészeti leírását tartalmazza, egészen az első kötet részletező modorában. E, sokszor egész kis értekezésekké szélesedő, leírások tudvalevőleg nemcsak a nyomtatványok minden lapjára kiterjedő, minutiosus gonddal készült bibliographiai ismertetések, hanem a tartalom belértékére is kiterjeszkedő, kritikai fejtegetések. Innen van, hogy gróf *Apponyi Sándor* munkája nélkülözhetetlen segédeszköze minden történésznek, a ki a felölelt korszak eseményeinek külföldi visszhangját, főbb alakjainak egykorú arcképét és jellemzését nélkülözni nem akarja.

A tárgyalt időköznek megfelelően, a felsorolt nyomtatványok zöme a török elleni háborúk változatos eseményeit s a *Habsburgokkal* folytatott nemzeti küzdelmek egyes phasisait tárgyalja. — Hogy a magyarországi viszonyok e korban Európaszerte mennyire az érdeklődés homlokterében állottak, azt megkapó közvetlenséggel szemlélteti Apponyi gróf munkája; a nemzetesebb hadi tények, kimagaslóbb történeti személyiségek a vaskos, sokszor több kötetes munkákon kívül, a röpiratok s kezdetleges ujságok egész özönét idézték néha elő, melyek a nemzetközi latin mellett, Nyugat-európa minden nevezetesebb idiomáján: angolul, hollandul, spanyolul, de főleg francziául, németül és olaszul tárgyalják a honi eseményeket.

Buda 1684-iki sikertelen ostromáról például gróf *Apponyi* gyűjteményében négy német, két holland, két olasz, egy francia

¹ Az első kötet ismertetését I. Magyar Könyvszemle 1900. évf. 210—214. lapjain.

s egy angol tudósítás található; egy 1685-iki lipcei nyomtatványa pedig »*Das Zeitläufftige Kriegs-Spiel christlicher und unchristl. Potentaten; oder curioses Staats-Gespräch von dem groszen Kriegs-Spiel der ieszigen Welt*« czímen érdekes dialogban fejtegeti az ostrom kudarczának okait. Az 1686-iki diadal persze még bővebben termette a majd történeti hűségre törekvő, majd a nép szája ize szerint összeférczelt tudósításokat. prózában és versekben írt panegyriseket, ódákat és szonetteket. Főleg az olaszok musáját ihlette meg ez, az egész kereszténységre döntő fontosságú esemény. *Barberio, Buonini, Cenni, Reitani, Tuoni, Maietto, Messerini, Pazzaglia* ünnepelte hol epikus stanzákban, hol mesterkélt szonettekben vagy dagályos ódákbán a nagy győzedelmet és hőseit. Sőt egy hollandus, *Jan Palenstein* Buda anders Offen czímen négyfelvonásos színművet követett el, melynek cselekménye Budán és környékén történik s szeptember 2-án reggel indul meg és 3-án végződik. A szomorújáték személyei: a Lotharingiai herceg, a bajor választófejedelem, Schooing tábornok, »der jonge Straux«, trombitás, angyal, azután két pasa, a janicsárok agája, Zareyse és Zsófia nevű török nők, zsidóasszonyok, katonák stb. stb. — Az ilyféle alkalmi költeményeket is ideszámítva, Buda visszavételéről Apponyi gróf gyűjteményében összesen 72, részben 3–4 oldalas ujság, máskor meg 400—500 lapos értekezés található. Ezek közül az oroszánrészt, 39 darab Olaszországra esik, míg a németektől csupán tizenkettőt, a francziáktól hetet, a hollandoktól hatot, latin nyelven négyet, spanyolul és angolul kettőt-kettőt, találunk e gazdag sorozatban.

A többi fontosabb positiók sorsa hasonlóan kiterjedt érdeklődést keltett; habár a kiadványok száma korántsem éri el Buda visszavételét tárgyaló iratokét. Így Érsekujvár elestéről (1663) csupán tizenkét, visszahódításáról (1685) pedig — a mikor tudvalevőleg Nápolyban, Nürnbergben, Habsburgban, Bruxellesben s még számos más helyen is öröm és hálaadó ünnepeket rendeztek — tíz relatio van e jegyzékben felsorolva. Esztergom felszabadulását, a párkányi híres ütközet folytán, mintegy tizenhat, jobbára olasz és német nyelvű tudósítás képviseli *Apponyi* gróf könyvtárában. Stb. stb.

E hadi tudósításoknál feltűnő a francia nyelvű relatióknak viszonylag csekély száma, a mi a francia udvarnál *Richelieu* óta hagyományos törökbarát, helyesebben *Habsburg* ellenes politikának tulajdonítható. E tekintetben érdekes az 1683-ban Kölnben megjelent pamphlet: »*Entretiens dans le Royaume des Tenebres sur les affaires du temps entre Mahomet et Mr Colbert*«, mely Franciaország törökbarát politikájának csipős szatirája.

Annál inkább érdeklődött a francia közönség a magyarok

nemzeti küzdelmei iránt, melyeket tudvalevőleg XIV. Lajos is pártfogolt. *Vanel* három-, illetve hatkötetes munkájából: *Histoire des troubles de Hongrie* három kiadás is található *Apponyi* gróf könyvtárában. E munkát *Don Alvero Bernaldo de Quiros*, legalább részben, spanyolra, *Francesco Coli Luchese* pedig olaszra is lefordította. Maga *Tököly Imre* állandó érdeklődés tárgya. Ennek érdekes bizonyítéka, hogy *Prechac* történeti novellája. *Le Comte Tekely*, egyazon, 1686. évben két kiadást is ért. E mellett számos ellentétes irányzatú pamphlet s egy 1793-ban, majd kibővítve 1794-ben Kölnben megjelent részletesebb életrajz foglalozik vele, mely utóbbit *Jean Le Clerc*nek tulajdonítanak. E munkának francia irodalomtörténeti jelentősége is van, a mennyiben *Lacroix* szerint *Pixérécourt*, a »boulevard *Shakspeare*«-je, a mint gúnyosan nevezték, »*Tekely ou le Siège de Montgatz*« (Munkács) című háromfelvonásos melodrájának tárgyát innen merítette. E drámát a forradalom XII. évében játszották először a párisi *Ambigu* színházban s 35 év alatt vagy 500-szor adták elő. — Érdekes továbbá, hogy *Tököly* említett életrajzát még 1693-ban egy szenvedélyes *Orangeman* angolra is lefordította, hogy elriasztó példálul szolgáljon a Stuart-pártiaknak.

Tököly népszerűségével versenyez *Rákóczi Ferenczé*, a kinek 1707-ben Párisban *Claude Cellier*-nél kiadott életrajzát, az utánnyomást tiltó privilegium daczára, több ízben jogtalanul kiadták. E jogtalan utánnyomatok közt van egy 1707-ki »kassai« lenyomat is, melyet Szabó, talán otromba kiállításáért, tényleges hazai nyomtatványnak tart, míg *Apponyi* gróf *Weller* nyomán franciaországi vagy hollandi zugnyomda termékének tekinti.

Külön categoriába foglalhatjuk a XVII. századi útleírásokat, melyekből nem egy érdekes adathoz jutunk hazánk beléletére, kulturális állapotára vonatkozólag. E tekintetben különösen becses *Jean Le Laboureur*-nek 1647-ben megjelent *Relation du Voyage de la Roynne de Pologne et du Retour de Mme la Maréchalle de Guébriant* cz. munkája, mely figyelmes szemlélő műve s az országról, népéről, szokásairól alaposabban tájékoztat, mint nem egy ma élő honfitársa. A birtokosokról, családi viszonyokról, régészeti emlékekről mindig pontos és beható tudósításokat nyújt s érdekesen írja le a hivatalos közegek, meg a nép viselkedését az utazókkal szemben. De a munka legfontosabb részei *Wesselényi* és *Széchy Mária* szerelmi története s egy a magyar politikai viszonyokat tárgyaló fejtegetés, melyben *Apponyi* gróf *Wesselényi* nézeteinek visszhangját véli felismerni. — Egy másik, szintén becses útleírás *Edward Brown*-nak 1673-ban Londonban napvilágot látott. *A brief Account of some travels in Hungary, Servia, Bulgaria etc.* című munkája, melynek főként a magyar bányavárosokat ismertető harmincz lapja érdekes. »Brown — írja

gróf *Apponyi* — finom, jóakaró megfigyelő volt, érdeklődött a régiségek iránt is és örül, ha egy feliratot közölhet.« Munkája, *Apponyi* gróf lajstroma szerint, 1674-ben *Mignard* remek cím-lapjával francziául, 1696-ban pedig hollandi nyelven is megjelent.

Ezekben ismertettük röviden gróf *Apponyi* gazdagtartalmú gyűjteményének történelmi vonatkozásait. Szorosan bibliographiai szempontból szintén nem egy érdekes adalékkal szolgál. Ezek közül csak mintegy találomra említjük *Verancsics: Machinae novae* cz. hely és kelet nélküli kiadását, melyről *Apponyi* gróf *Libri*-vel szemben,¹ a ki a XVI. század vége felé teszi, a 27. táblán látható püspöksüveges *Verancsics*-címer alapján s a szöveg egy passusa nyomán, melyből kitetszik, hogy Kelemen pápa nem ült már a trónon, kimutatja, hogy az a XVII. század elején, közelebbről 1605-ben látott napvilágot. Továbbá megemlítjük a 680. számú 1605-iki német ujságot, mely eddig ismeretlen nyomtatvány *Wolff Halbmeister* bécsi műhelyéből s több olasz nyelvű röpiratot, melyek eddig ismert kiadások alig-alig elütő variánsai, úgy hogy mindezideig kerültk az árgus szemű olasz bibliographusok figyelmét.

Befejezésül megemlítjük, hogy a kiváló munka ugyancsak 125 példányban s egészen a magyarnyelvű kiadás mintaszerű kiállításában német nyelven is megjelent és *Jacques Rosenthal* müncheni antiquarius útján kapható. Miként a magyar nyelvű kiadás, ez is a *Franklin-társulat* finom izlését, gondos munkáját dicséri s a nagymíveltségű magyar bibliofil széleskörű tudása mellett, a magyar nyomdaipar magas színvonalát is hirdeti a külföld előtt.

Dr. Gulyás Pál.

Houlbert C. *Les insectes, ennemis des livres. Leurs mœurs. — Moyens de les détruire.* Paris. 1903. Alphonse Picard et fils. 8°. XXXVIII., 296 l. és 3 melléklet. Ára 7 fr. 50 c.

Az 1900-ki párisi világkiállítás alkalmából megtartott könyvészeti kongresszuson tudvalevőleg behatóan megvitatták a könyvtárak leghatalmasabb ellenségei, a rovarok elleni védekezés kérdését is és elhatározták, hogy két pályadíjat tűznek ki oly tanulmány jutalmazására, mely e kérdést a mai tudományos eszközök birtokában s az eddigi kutatások eredményeinek fölhasználásával a lehető legjobban megoldaná. A pályázatra 23 dolgozat érkezett a bíráló bizottsághoz, melyek közül a címben leírt munka a második (500 frankos) díjat nyerte el s alaposságával, élvezetes, nem természettudósoknak is könnyen érthető előadásával, számos gyakorlatba vágó tanácsával minden könyvtárnok hasznára válik.

¹ *Histoire de mathématiques en Italie* IV. köt. 46. l.